

BURDUR İLAHİYAT DERGİSİ

Burdur Theology Journal

(Kasım / November 2024) Özel Sayı: Gazze | e-ISSN: 2980-2407

İslâm Hukukuna Göre (Gazze’de) Zulüm Altındaki Müslümanlara Yardım Yükümlülüğü

Obligation to Help Persecuted Muslims (in Gaza) According to Islamic Law

İbrahim PAÇACI

<https://orcid.org/0000-0003-3376-0228>

ipacaci@hotmail.com

Prof. Dr. Emekli Öğretim Üyesi ve Din İşleri Yüksek Kurulu (E.) Üyesi
Prof. Dr. Retired Faculty Member and Member of the Supreme Council of Religious Affairs (Ret.)

Atıf | Cites As

Paçacı, İbrahim. “İslâm Hukukuna Göre (Gazze’de) Zulüm Altındaki Müslümanlara Yardım
Yükümlülüğü”. Burdur İlahiyat Dergisi Özel Sayı: Gazze (Kasım 2024), 26-44.

<https://doi.org/10.59932/burdurilahiyat.1564353>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü/Article Types	: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received	: 09 Ekim/October 2024
Kabul Tarihi/Accepted	: 29 Kasım/November 2024
Yayın Tarihi/Published	: 30 Kasım/November 2024

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. İbrahim PAÇACI.

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: ifd@mehmetakif.edu.tr

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Obligation to Help Persecuted Muslims (in Gaza) According to Islamic Law

Abstract

Throughout history, it is seen that people have been oppressed and persecuted because of their beliefs and differences. In today's world, where it is claimed that advanced levels of democracy and human rights have been reached, people are killed because of their beliefs and differences, and they are subjected to oppression and persecution. One of the persecuted communities is the Palestinian Muslims living in Gaza. Since 1948, Israel has occupied Palestinian lands and oppressed, persecuted and tortured its people. Israel's murder, cruelty and torture evolved into a new dimension on October 07, 2023 and turned into genocide, a crime against humanity. Since 07.10.2023, Israel has killed 41,909 people, mostly children and women, and injured 97,303 people. Muslims have strategic, economic and military obligations to put an end to this ongoing killing, torture and persecution of the Palestinian people.

As a requirement of Muslims' obligation to "help each other with the consciousness of goodness and servitude to Allah," Islamic countries must cooperate; they must avoid entering into an alliance against Muslims. In this context, Islamic countries must sever diplomatic and strategic relations with Israel; they must not cooperate with third countries in actions that may be against the Palestinians, and they must not share confidential information with Muslims that may be against them.

In Islamic law, it is not permissible to sell weapons, ammunition, spare parts and raw materials used in the production of weapons to countries and groups that harbor hostile feelings towards Islam and Muslims and/or attack an Islamic country. In addition, in order to dissuade non-Muslims who unjustly wage war against Islamic countries and oppress and persecute Muslims, to discourage these actions and force them to make peace, restrictions may be imposed on the sale of basic necessities such as foodstuffs, clothing and oil other than weapons. In this context, in order to put an end to the murder, torture and oppression of the Palestinian people, strategic goods such as raw materials and oil used in the production of weapons should not be sold to Israel and the countries that support it. In addition, the ban on imports from the aforementioned countries; Individually, it is also among the obligations not to buy the goods of this country. In addition, to extend a helping hand to Palestinians who are deprived of basic needs such as food, drink and shelter under Israeli oppression; to treat the sick and wounded, to provide medicines and medical supplies; It is one of the duties of Muslims to offer a safe home to Palestinians who have taken refuge in other Islamic countries by opening their borders.

According to the majority of Islamic scholars, since attacking Muslims, denying them freedom of life, property and belief and applying oppression and cruelty to them is a justification for war, military intervention will become legitimate if diplomatic and economic measures are not effective and Israel continues to commit this crime against humanity. In this respect, it would be appropriate for the United Nations Peacekeeping Force to take the necessary steps to carry out this intervention, and if this is not possible, it would be appropriate to plan such an intervention by the member states of the Organization of Islamic Cooperation.

Keywords: Palestine, Gaza, Help, Strategic Partnership, Genocide.

İslâm Hukukuna Göre (Gazze'de) Zulüm Altındaki Müslümanlara Yardım Yükümlülüğü

Öz

Tarih boyunca, insanların inançları ve farklılıkları sebebiyle baskı ve zulme uğradıkları görülmektedir. Demokrasi ve insan hakları konusunda ileri seviyelere ulaşıldığının iddia edildiği günümüzde de insanlar, inanç ve farklılıkları sebebiyle öldürülmekte, baskı ve zulme maruz kalmaktadırlar. Zulme uğrayan toplumlardan biri de Gazze'de yaşayan Filistinli Müslümanlardır. 1948 yılından itibaren İsrail, Filistin topraklarını işgal etmiş ve halkına baskı, zulüm ve işkence uygulamıştır. İsrail'in, cinayet, zulüm ve işkenceleri 07 Ekim 2023 tarihinde yeni bir boyuta evrilerek bir insanlık suçu olan soykırıma dönüşmüştür. İsrail, 07.10.2023 tarihinden bugüne, çoğunluğu çocuk ve kadınlardan oluşan 41.909 kişiyi katletmiş ve 97.303 kişiyi yaralamıştır. Müslümanların, Filistin halkına yönelik devam eden bu cinayet, işkence ve zulmün sonlandırılması konusunda yapması gereken stratejik, ekonomik ve askeri yükümlülükleri bulunmaktadır.

Müslümanların "iyilik ve Allah'a karşı kulluk bilincinde yardımlaşma" yükümlülüğünün gereği olarak, İslâm ülkelerinin işbirliği yapmaları; Müslümanların aleyhine bir ittifaka girmekten kaçınmaları gerekir. Bu çerçeveden olarak İslâm ülkeleri, İsrail ile diplomatik ve stratejik ilişkilerini kesmeli; üçüncü ülkelerle Filistinliler aleyhine olabilecek eylemlerde işbirliği yapmamalı, Müslümanların aleyhine olabilecek gizli bilgileri onlarla paylaşmamalıdır.

İslâm hukukunda, İslâm'a ve Müslümanlara düşmanca duygular besleyen ve/veya İslâm ülkesine saldıran ülke ve gruplara, silah, mühimmat, yedek parça ve silah yapımında kullanılan hammaddelerin satışı ittifakla caiz görülmemiştir. Bunun yanında haksız olarak İslâm ülkesine savaş açan, Müslümanlara baskı ve zulüm uygulayan gayrimüslimleri bu hareketlerinden vazgeçirmek ve barışa zorlamak amacıyla, silah dışındaki gıda maddeleri, giysi, petrol gibi temel ihtiyaçların satışına sınırlandırma getirilebilir. Bu çerçeveden olarak Filistin halkına yönelik cinayet, işkence ve zulmü sonlandırmak amacıyla İsrail ve onu destekleyen ülkelere silah yapımında kullanılan hammadde, petrol gibi stratejik malların satılmaması gerekir. Bunun yanında söz konusu ülkelere ithalat yasağı; bireysel olarak da bu ülke mallarının alınmaması da yükümlülükler arasındadır. Ayrıca İsrail'in zulmü altında, yiyecek, içecek, barınma gibi temel ihtiyaçlarından mahrum Filistinlilere yardım elini uzatmak; hasta ve yaralıların tedavisini

yaptırmak, ilaç ve tıbbi malzeme yardımında bulunmak; diğer İslâm ülkesine sığınan Filistinlilere sınırları açarak güvenli bir yuva sunmak Müslümanların görevlerindedir.

İslâm bilginlerinin çoğunluğuna göre Müslümanlara saldırılması, onlara can, mal ve inanç hürriyeti tanınmayıp baskı ve zulüm uygulanması savaş gerekçesi olduğu için, diplomatik ve ekonomik tedbirlerin etkili olmaması ve İsrail'in bu insanlık suçunu işlemeye devam etmesi durumunda askeri müdahale meşru hale gelecektir. Bu itibarla Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından bu müdahalenin yapılması için gerekli girişimlerde bulunulması, bunun mümkün olmaması durumunda İslâm İşbirliği Teşkilatına üye ülkelerce böyle bir müdahalenin planlanması uygun olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Gazze, Yardım, Stratejik Ortaklık, Soykırım.

Giriş

Eski çağlardan beri insanların, inançları sebebiyle baskı ve zulme maruz kaldığı görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de İslâm'a, tevhid inancına çağıran peygamberlerin ve onlara inanan azınlıkların baskı ve zulme uğradıkları, öldürüldükleri anlatılmaktadır.¹ Yine Kur'an'da pek çok peygamberin ve onlara samimiyetle iman eden müminlerin inançları sebebiyle uğradıkları zulüm ve baskıya dayanamayıp ülkelerini terk ettikleri bildirilmektedir.² Hz. Peygamber (s.a.s.) ve ashabı da Mekke döneminde baskı ve işkencelere maruz kalarak Medine'ye hicret etmek zorunda kalmıştır.³

İnsan hayatı, inanç ve düşünce temel hak ve hürriyetler kapsamında değerlendirilmekte birlikte, dünyanın çeşitli bölgelerinde insanlar, hala sırf inançları ve farklılıkları sebebiyle baskı ve zulme maruz kalmakta, yaşama hakları ellerinden alınmaktadır. Yakın bir geçmişte Avrupa'nın ortasında Bosna-Hersek'te Boşnaklar soykırımı uğramış⁴; Myanmar'da Arakan'lı Müslümanlar öldürülmüş ve ülkelerinden sürülmüşlerdir.⁵ Doğu Türkistan'da yaşayan Müslüman Uygurlar, uzun yıllardır cinayet, baskı, zulüm ve işkencelere maruz kalmaktadır.⁶ 1948 yılından beri yaklaşık 80 yıldır sistematik olarak İsrail tarafından ülkeleri işgal edilen Filistin halkı, son bir yıl içerisinde erkek-kadın, büyük-küçük denilmeden katledilmekte, soykırımı tabi tutulmaktadır. Çocuklar, kadınlar sığındıkları hastane ve okullarda bombalanmakta; hasta ve yaralıların tedavisi için gerekli olan tıbbi yardımlara; gıda, giyecek ve diğer insani yardımların açlık ve sefalet içinde yaşayan halka ulaşmasına engel olunmaktadır.⁷

Hz. Peygamber ve ashabı, inançları yüzünden baskı ve zulme uğramaları üzerine baskılardan kurtulmak, özgür bir ortamda hayatlarını sürmek, dinlerini yaşamak, İslâm'ın evrensel değerlerini hâkim kılmak gibi gayelerle, sevdiklerini ve mallarını terk ederek hicret etmek zorunda kalmışlardır. Böyle bir ortamda gelen İslâm dini, Medine'de temel hak ve hürriyetleri

¹ Burûc, 85/4-8; A'râf, 7/124; Tâ-hâ, 20/71.

² Bakara, 2/246; A'râf, 7/82, 88; İbrâhîm, 14/13; Neml, 27/56.

³ Haşr, 59/8-9; Mümtahine, 60/1.

⁴ Euro news, "Srebrenitsa Soykırımı: Sürece nasıl geldi, neler yaşandı?" (euro news, 10 Temmuz 2021); Lejla Biogradlija - Ahmet Nurduhan, "Bosna Hersek'in 27 yıldır kanayan yarası Srebrenitsa soykırımı" (Anadolu Ajansı, 10 Temmuz 2022).

⁵ Zehra Ulucak, "Myanmar'da Arakanlı Müslümanların dramı son bulmuyor" (Anadolu Ajansı, 25 Ağustos 2020); İHH, "Arakan'da zulüm devam ediyor" (İHH İnsani Yardım Vakfı, 17 Temmuz 2012).

⁶ Mustafa Bağ, "Uygurlara 'Çin işkencesi': Doğu Türkistan'da neler oluyor?" (euro news, 08 Temmuz 2020); İparhan Uygur, "Doğu Türkistan'da Çin Zulmü" (Turkistanpress) (Erişim 04 Ekim 2024); Yılmaz Arı, "Bir İnsanlık Suçu ve Soykırım Trajedisi: İsrail'in Filistinlilere Uyguladığı Devlet Terörü Nedeniyle Yargılanması Gerektiğine Dair Bir Değerlendirme", *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 5 (Aralık 2023), 22.

⁷ Arı, "Bir İnsanlık Suçu ve Soykırım Trajedisi: İsrail'in Filistinlilere Uyguladığı Devlet Terörü Nedeniyle Yargılanması Gerektiğine Dair Bir Değerlendirme", 643-662; Yılmaz Arı, "Gölgede Kalan Yıkım: İsrail'in Devlet Destekli Terörü ve Soykırım Trajedisi Tarihi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (Eylül 2024), 639-665.

güvence altına almış⁸, müminleri kardeş yaparak⁹ dışarıdan gelecek baskı ve zulme karşı dayanışmalarını sağlamıştır. Bu çerçeveden olarak Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Müslüman Müslüman’ın kardeşidir; ona ihanet etmez, ona yalan söylemez, onu yardımsız-yalnız bırakmaz. Her Müslüman’ın canı, malı ve kişilik hakları diğerine haramdır. -Kalbine işaret ederek- kulluk bilinci şuradadır. Müslüman’a kötülük olarak, mümin kardeşini küçük görmesi yeter.*” buyurmuştur.¹⁰

Buna göre, zulme uğrayan Müslümanlara yardım etmek, diğer Müslümanların üzerine bir vazifedir. Bu ödevin yerine getirilişinin farklı alan ve boyutları bulunmaktadır. Müslümanların sorumluluktan kurtulabilmesi için yerine ve şartlara göre bunların hepsinin yerine getirilmesi gerekir. Bu makalede, Müslümanların mazlum müminlere karşı söz konusu vazifeleri ele alınacaktır. Bununla genelde zulme uğrayan Müslümanlara, özelde Gazze’de soykırıma maruz kalan Filistinli kardeşlerimize karşı sorumluluklarımızın neler olduğunun belirlenmesi ve bireylerin, devletlerin ve uluslararası camianın yapabileceği çalışmalara işaret edilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla Müslümanların, zulme uğrayan din kardeşlerine karşı yerine getirmesi gereken stratejik, ekonomik ve askeri görevleri ayrı başlıklar altında incelenecektir. Öncelikle, zulme uğrayan bütün Müslümanlar açısından bu görevler ele alınacak; daha sonra burada sunulan bilgiler sonuç bölümünde Filistin özelinde değerlendirilecektir.

1. Stratejik İlişkiler Açısından Yükümlülükler

Devletler birbirleriyle ticarî, ekonomik, askerî ve diplomatik ilişkiler kurdukları gibi, bu ilişkilerini *stratejik işbirliği* ve *stratejik ortaklık* olarak da gerçekleştirebilirler. Devletler belirledikleri dış politika hedeflerine ulaşmakta zorlandıklarında, bu hedefleri gerçekleştirecek stratejiler oluştururlar. Bir devlet söz konusu hedefleri tek başına gerçekleştiremediğinde, başka devletlerle stratejik ilişki kurar; bu hedeflerine ulaşmak için stratejik işbirliği yapabileceği gibi, bunun bir ileri aşaması olan stratejik ortaklık da kurabilir. **Stratejik işbirliği**, iki veya daha fazla ülkenin belirledikleri stratejik hedeflere ulaşmak için kısa süreli ve sınırlı işbirliği yapmasıdır.¹¹ Stratejik ortaklığın özellikleri konusunda birbirine yakın vasıflar zikredilmiş olmakla birlikte, tanımı konusunda bir ittifak yoktur. Stratejik ortaklık için yapılan farklı tanımlar, belirtilen özellikler ve stratejik işbirliği ile arasındaki farklardan hareketle, şöyle tanımlanabilir: **Stratejik ortaklık**, stratejik işbirliğinin bir ileri aşaması olup, güvenlik, bölgesel ve uluslar arası problemlere çözüm üretmek gibi daha uzun vadeli ve kapsamlı amaçlara yönelik yapılan uzun süreli veya sürekli işbirliğidir.¹² Turgut Özal’ın başdanışmanı Ergün Gürel tarafından ABD-

⁸ Ebu’l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahîhu Müslim* (Riyad: Beytü’l-Efkârî’d-Devliyye, 1998), “Birr”, 32; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ et-Tirmizî es-Sülemî, *el-Câmi’u’s-Sahîh (Sünenü’t-Tirmizî)* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, ts.), “Birr”, 18; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd* (Riyad: Mektebetü’l-Meârif li’n-Neşri ve’t-Tevzî’, 1424), “Edeb”, 40; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sünenü İbni Mâce* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts.), “Fiten”, 2.

⁹ Hucurât, 49/10; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm İbn Muğîre el-Cu’fî el-Buhârî, *el-Câmi’u’l-Müsnedü’s-Sahîhu’l-Muhtasarı min Umûri Rasûlillâhi (s.a.s) ve Sünenihi ve Eyyâmîhi* (Beyrut: Dâru Tavki’n-Necât, ts.), “Mezâlim”, 4; “İkrâh”, 7; *Müslim*, “Birr”, 32; *Tirmizî*, “Hudûd”, 3; “Birr”, 18; *Ebû Dâvûd*, “Edeb”, 46.

¹⁰ *Müslim*, “Birr”, 32; *Tirmizî*, “Birr”, 18.

¹¹ Gültekin Sümer, “Stratejik İşbirliği ve Stratejik Ortaklık Kavramlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *Ege Akademik Bakış Dergisi* 10/1 (Mayıs 2010), 673-674, 677.

¹² Sümer, “Stratejik İşbirliği ve Ortaklığı Kavramları”, 677-678; Esme Özdaşlı, *Stratejik Ortaklık Kavramı ve Azerbaycan’ın İsrail Politikası* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012), 11-12; Samet Yılmaz, “İki Bölge Stratejik Ortaklık: Avrupa Birliği-Latin Amerika Stratejik Ortaklığı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3/2 (Eylül 2022), 84-85; Ali Şevket Ovalı, “Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon: Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal Bir Çerçeveden Bakmak”, *International Journal of Social Inquiry* 12/1 (Haziran 2019), 159-160, 163.

Türkiye stratejik ortaklığı özelinde stratejik ortaklığın gerekleri belirlenmiş olup, söz konusu gerekler maddeler halinde şöyle özetlenebilir:

1. Stratejik ortaklık çok boyutlu bir ilişkidir.
2. Ortaklardan birinin, diğerini etkileyecek bir eylem yapmadan önce onunla istişare etmesi stratejik ortaklığın zorunlu şartıdır. Ancak taraflar kendi eylemlerinde serbesttir.
3. Taraflar, birbirlerinin ana politikalarını sıkıntıya sokacak şekilde üçüncü ülkelerle işbirliği yapmamaya özen gösterirler.
4. Taraflar birbirlerini eşit görerek, görüş alışverişinde bulunur; dünya üzerindeki her konuyu gizlilik içinde paylaşırlar.¹³

İslâm hukukunda uluslar arası ilişkilerin, kamu yararı olarak ifade edilmesi mümkün olan maslahat prensibi üzerine bina edildiği söylenebilir. Nitekim İslâm bilginleri, eman, barış antlaşması, savaş ve benzeri uluslar arası ilişkilerin maslahat üzerine bina edileceğini söylemiştir¹⁴. Ancak burada maslahat, salt çıkar değildir; İslâm'ın temel ilkeleri ve şer'î delillerle sınırlıdır. Başka bir ifadeyle uluslar arası ilişkiler adalet, yeryüzünün imarı, temel hak ve hürriyetlerin sağlanıp korunması gibi iyilik ve hayırda işbirliği esasına dayanmaktadır. Kur'ân'da, *"Günah ve düşmanlıkta değil; iyilik ve Allâh'a karşı kulluk bilincinde yardımlaşın!"* buyrulmaktadır.¹⁵ Buna göre, Müslümanların iyilik ve takvada ittifak kurmaları sosyal vazifelerinden biridir. Bu çerçeveden olarak, Müslümanların baskı ve zulme uğramasını önlemek, baskı altındakileri kurtarmak amacıyla işbirliği yapmak Müminlerin görevlerindedir. Bu görevin yerine getirilmesinin biri Müslümanlarla stratejik ortaklık kurmak, diğeri de onlara karşı stratejik işbirliğine girmemek şeklinde iki boyutu bulunmaktadır. Burada öncelikle Müslümanlarla dayanışma ele alınacak, daha sonra Müslümanlara karşı stratejik işbirliğine girmemek anlatılacaktır.

1.1. Müslümanlarla Dayanışma / Stratejik İşbirliği Yapmak

İslâm, müminleri kardeş ilan etmiş¹⁶ ve bunun gereği olarak onları, tek bir beden gibi hareket edip¹⁷ birbirlerine kenetlenerek¹⁸; iyilik ve Allah'a karşı kulluk bilinci konusunda yardımlaşmakla¹⁹ yükümlü tutmuştur. Buna işaret eden Hz. Peygamber (s.a.s.) de bir hadislerinde, *"Müslüman Müslüman'ın kardeşidir; ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz..."* buyurmuştur.²⁰ Aynı şekilde onun yedi şeyi emredip, yedi şeyi yasakladığı haber verilen hadiste, emredilen şeyler arasında *"mazluma yardım etmek"* zikredilmektedir.²¹ Bu görevin müeyyidesinin anlatıldığı hadiste ise; *"Bir kişi, yardım edilmediğinde kişilik hakları zarar görecektir ve saygınlığını yitirecek bir durumda olan Müslüman'a yardım etmezse; Allah da kendisine yardım edilmesini çok istediği"*

¹³ Özdaşlı, *Stratejik Ortaklık Kavramı*, 13-14.

¹⁴ el-Abderî, et-Tâc ve'l-İklîl, 3/386; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, 1/387-388; el-Karâfi, ez-Zehîra, 3/450-451; ed-Derdî, eş-Şerhu'l-Kebîr, 206; eş-Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, 4/344-346; el-Ensârî, Esne'l-Metâlib, 4/2; el-Mutî'î, Tekmiletü'l-Mecmû', 21/373; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, el-Muğni, 10/518-519.

¹⁵ Maide, 5/2.

¹⁶ Hucurât, 49/10.

¹⁷ İbn Hanbel Ahmed, *Müsnedü'l-İmâmi Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 30/366; *Buhârî*, "Edeb", 27.

¹⁸ Buhârî, "Mesâcid", 88; "Mezâlim", 5; Müslim, "Birr", 65, 84.

¹⁹ Mâide, 5/2.

²⁰ Müslim, "Birr", 32; Tirmizî, "Birr", 18.

²¹ Buhârî, "Eşribe", 28; "Libâs", 45; "Edeb", 124; Müslim, "Libâs", 3; Tirmizî, "Edeb", 45.

bir durumda iken onu yardımsız bırakır. Buna karşılık, yardım edilmediğinde kişilik hakları zarar görecektir ve saygınlığını yitirecek bir durumda olan Müslüman'a yardım ederse, Allah da kendisine yardım edilmesini çok istediği bir durumda iken ona yardım eder.” buyrulmaktadır.²²

Mazlum kişileri kurtarmak, onlara yardım etmek görevi, zulme uğrayan toplumları ve devletleri kurtarmayı, onlarla işbirliği yapmayı da kapsar. İslâm devletleri de, fertler gibi kenetlenip, tek bir ülke gibi hareket etmeli, iyilik ve Allah'a kulluk bilinci konusunda işbirliği yapmalıdırlar. Kur'an-ı Kerim'de, aynı anda birden fazla İslâm ülkesinin olabileceğine işaret eden ayetler bulunmaktadır: Hata ile insan öldürmenin karşılığı anlatılan ayette, “*Yanlılıkla öldürülen mümin, size düşman bir topluluktan ise, öldüren kişinin mümin bir köle azat etmesi gerekir. Yanlılıkla öldürülen kişinin halkıyla aranızda anlaşma varsa, hem mümin bir köle azat edilmesi, hem de ailesine diyet ödenmesi gerekir.*” buyrulmaktadır.²³ Başka bir ayette de, “*Müminlerden iki grup birbirleriyle savaşırsa, aralarını bulun! Biri haksız olarak diğerine saldırırsa, Allah'ın emrettiği gibi haksızlıktan vazgeçinceye kadar onlarla mücadele edin! Vazgeçerse, adaletle aralarını bulun ve adil olun! Çünkü Allah, adaletli olanları sever.*” buyrulmaktadır.²⁴ Bu ayetlerde geçen “düşman topluluk”, “anlaşmalı halk” ve “savaşan iki grup” tek bir İslâm ülkesi içindeki farklı gruplar şeklinde anlaşılabilir gibi, bunların ayrı devletler/ayrı ülkelerde yaşayan gruplar olarak anlaşılması da mümkündür. Zaten dördüncü asırdan itibaren fiili olarak birden fazla İslâm ülkesi bulunmaktadır. Nitekim dördüncü asırda, Abbasiler, Endülüs Emevî Devleti, Gazneliler, Selçuklular aynı zamanda varlıklarını sürdürmüşlerdir.²⁵ Fıkıh kitaplarının çoğunun tedvin edildiği dönemde, aynı anda birden fazla İslâm devleti bulunmakla birlikte, fıkıh kitaplarında, gayrimüslimlerin yurtlarını tek bir ülke, Müslümanların yurtlarını da tek bir ülke gibi kabul edildiğine işaret eden pek çok hüküm bulunmaktadır.²⁶ Böyle bir birlik ise, stratejik ortaklığın da ötesinde bir işbirliğidir.

Buna göre İslâm ülkeleri aralarında stratejik ortaklık kurarak; birbirini etkileyecek eylemlerinde aralarında istişare etmeleri, üçüncü ülkelerle birbirlerini sıkıntıya sokacak işbirliği yapmamaları ve gizlilik içinde bilgi paylaşımı yapmaları gerekir.

1.2. Müslümanlara Karşı Stratejik İşbirliğine Girmemek

Allah Teâlâ, Müslümanlara karşı ittifaklara girmeyi yasaklamıştır. Kur'an-ı Kerim'de Müslümanların, müminlere karşı kâfirleri dost edinmeleri yasaklanmış; bunun ancak kâfirlere

²² Ahmed, *Müsned*, 26/288; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 36.

²³ Nisâ, 4/92.

²⁴ Hucurât, 49/9.

²⁵ Hakkı Dursun Yıldız, “Abbasiler”, *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988), 1/31; Mehmet Özdemir, “Endülüs”, *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995), 11/211; Erdoğan Merçil, “Gazneliler”, *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996), 13/480; Faruk Sümer, “Selçuklular”, *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 36/365.

²⁶ Mesela bk. Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Serahsî, *Kitâbu'l-Mebsût* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1983), 10/114; Alâuddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd Kâsânî, *Kitâbu Bedâ'i's-Sanâ'i' fî Tertibi's-Şerâ'i'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 7/130-131; Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd Mevslî, *el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980), 5/116; Fahrüddîn Osman b. Ali Zeyla'î, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* (Bolak: el-Matbaatu'l-Kübrâ'l-Emiriyye, 1310), 6/240; Sahnûn b. Saîd et-Tenûhî Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ li'l-İmâmi Mâlik b. Enesi'l-Asbehî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 2/216; Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb Maverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 5/75,13/173; Şemsüddîn Muhammed b. Ebî'l-Abbâs Ahmed b. Hamza b. Şihâbiddîn Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1992), 8/82; Ebu'n-Nücâ Şerefüddîn Mûsâ el-Makdisî Haccâvî, *el-İknâ' fî Fıkhi'l-İmâmi Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 2/123.

gelebilecek tehlikeden korunmak amacıyla yapılabileceği bildirilmiştir.²⁷ Nisâ suresinde de, güç elde etmek için müminlere karşı kâfirleri dost edinmek yerilmiş ve asıl güç sahibinin Yüce Allah olduğu ikaz edilmiştir.²⁸ Daha sonra da böyle yapmanın azabı gerektirdiğine dikkat çekilerek; “*Ey iman edenler! Müminlere karşı kâfirleri dost edinmeyin! Böyle davranarak, Allah'ın size azap etmesini ister misiniz?*” buyrulmuştur.²⁹

Ayetlerde geçen “*من دون المؤمنين*” ifadesi “müminlere karşı” olarak çevrilmiştir. Genelde bu ifade, “müminleri bırakıp” veya “müminlerin dışında” şeklinde tercüme edilmektedir. “*دون - düne*” kelimesi zarf, isim, isim-fiil olarak kullanılmakta olup, önünde, arkasında, üstünde, altında, dışında, rağmen...; (şunu) al gibi pek çok anlama gelmektedir.³⁰ Bu kelime, “karşı” anlamına da kullanılmaktadır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de “*düne*” kelimesi bu anlamda kullanılmıştır. Meselâ Nisâ suresi 4/173. “*وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيَعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا*.” /*Allah, kulluk yapmaktan kaçınıp kibirlenenleri, can yakıcı bir azapla cezalandıracaktır. Onlar, Allah'a karşı kendilerini koruyacak ne bir dost, ne de yardımcı bulacaklardır.*” ayetinde “*düne*” kelimesi bu anlamda kullanılmıştır. Ayetin “**Allah'tan başka** ne bir dost, ne de yardımcı bulacaklardır” veya buna yakın şekilde tercüme edilmesi uygun değildir. Bu tercümenin isabetli olmadığını göstermeye “*Dost ve yardımcı olarak Allah yeter!*” ayeti³¹ delil olarak yeterlidir. Kulluk yapmaktan kaçınıp kibirlenenlere azap edecek olan Yüce Allah olduğuna göre, onların arayıp da bulamadıkları yardımcı Allah değil, ona karşı kendilerini koruyacak varlıklar olması gerekir.

“*Düne*” kelimesinin Kur’ân’da “karşı” anlamında da kullanıldığı ortaya çıkınca ve gayrimüslimlerle ilişkiler konusundaki diğer ayetler³² birlikte değerlendirildiğinde, Müslümanların kâfirleri dost edinmemesiyle ilgili ayetin “müminlere karşı kâfirleri dost edinmeyin” şeklinde anlaşılması uygun olur. Nitekim Taberî (ö. 310/923) de bu ayeti, “*Ey Müminler! Kâfirleri yardımcı ve destek edinmeyin! Dinleri konusunda onlarla yardımlaşmayın; Müslümanlara karşı onlara destek olmayın, Müslümanların açıklarını onlara bildirmeyin! (...)*” şeklinde açıklamaktadır.³³

Kur’ân-ı Kerîm’de Müslümanlara karşı ittifak yapılmasından ileri olarak, Müslümanlarla inançları sebebiyle savaşıyor, onları ülkesinden çıkararak, hatta bunlara yardım edenlerin dost edilmesi; onlara sevgi gösterilmesi de yasaklanmıştır. Mümtahine suresinde, “*Ey imân edenler! Size gönderilen Kur’ân'ı inkâr eden benim ve sizin düşmanlarınıza sevgi göstererek onları dost edinmeyin! Onlar, Rabbiniz olan Allah'a inandığınız için Peygamberi ve sizi yurdunuzdan çıkarmışlardır.*”³⁴; “*Allah din uğrunda sizinle savaşıyor, sizi yurdunuzdan çıkararak ve çıkarılmanıza destek verenleri dost edinmenizi yasaklamıştır. Onlarla dost olanlar, zalimlerin ta kendileridir.*”³⁵ buyrulmuştur. Buna göre, değil Müslümanların aleyhine bir ittifaka girmek, din

²⁷ Âl-i İmrân, 3/28.

²⁸ Nisâ, 4/139.

²⁹ Nisâ, 4/144.

³⁰ Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ty.), 13/365-366; İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemu'l-Vesit* (yy., 2004), 1/305.

³¹ Nisâ, 4/45.

³² Nisâ, 4/94; Mâide 5/82; Mümtahine 60/8.

³³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî Câmi'u'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân* (Kahire: Heclî't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî'i ve'l-İ'lân, 2001), 5/315.

³⁴ Mümtahine 60/1.

³⁵ Mümtahine 60/9.

konusunda onlara baskı ve zulüm yapan, onları yerlerinden eden gayrimüslimleri ve bunların stratejik ortaklarını dost edinip, onlara sevgi göstermek bile yasaklanmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) de, Müslümanlara karşı gayrimüslimlerle işbirliği yapılmasını yasaklamıştır. O, bir hadislerinde, “*Müslüman Müslüman’ın kardeşidir. Ona haksızlık yapmaz. Onu düşmana teslim etmez...*” buyurmuştur.³⁶ Buna göre, bir Müslüman’a zulmetmek, onu düşmana teslim etmek haram olduğu gibi, Müslüman topluluklarını veya İslâm ülkesini düşmana teslim anlamına gelen, onlar aleyhine istihbarî bilgi paylaşımı da yasaklanmıştır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de, “*Ey iman edenler! Sizden olmayanları sırdaş edinmeyin! Çünkü onlar her fırsatta size zarar verir; sizin sıkıntıya düşmenizi isterler. Onların kinleri konuşmalarına açıkça yansımaktadır, içlerinde gizledikleri nefret ise daha büyüktür. İyiye düşünmeniz için, ayetleri size böyle açıklıyoruz.*” buyrulmaktadır.³⁷ Dolayısıyla, Müslümanların aleyhine olabilecek gizli bilgileri gayrimüslimlere bildirmek caiz değildir. Hâlbuki stratejik ortaklığın gereklerinden biri de her türlü bilginin gizlilik içinde paylaşılmasıdır. Buna göre Müslümanların aleyhine stratejik ortaklığa girmek caiz değildir.

2. Ekonomik ve Mali Yükümlülükler

Müslümanların, dolayısıyla İslâm devletlerinin iyilik ve Allah’a karşı kulluk bilincinde yardımlaşma yükümlülükleri, iktisadi faaliyetler ve sosyal alanda da yardımlaşmayı kapsamaktadır. Bu başlık altında Müslümanlara baskı ve zulüm uygulayan ülkelerle ekonomik ilişkiler, baskı ve şiddet altındaki mazlum ülkelerle ekonomik ilişkiler ile onlara yapılacak insanî yardım konuları ele alınacaktır.

2.1. Müslümanlara Baskı ve Zulüm Uygulayan Ülkelere İhracat Yapmak

İslâm hukukunda, serbest pazar ekonomisi hâkimdir; kural olarak piyasaya müdahale edilmez.³⁸ Diğer taraftan, din konusunda savaşmayan ve onları ülkesinden etmeye uğraşmayan gayrimüslimlerle iyi ilişkiler kurmak yasaklanmamıştır.³⁹ Buna göre, kural olarak gayrimüslimlerle ve gayrimüslim ülkelerle ticaret yapmakta sakınca yoktur. Bunun için ilk dönemden itibaren İslâm ülkesine gelen gayrimüslim tüccarlarla alışveriş yapıldığı gibi, Müslüman tüccarlar da ticaret için gayrimüslim ülkelere gitmektedirler. Nitekim fıkıh kitaplarında, dışarıdan mal getiren Müslüman ve gayrimüslim tacirler ile yabancı ülke vatandaşlarından alınacak vergilerin hükmü geçmektedir.⁴⁰ Bununla birlikte bazı stratejik malların satışında durum aynı değildir. Bu duruma işaret eden Hanefî bilgin Serahsî (ö. 483/1090), “Müslüman tacirlerin ticaret yapmak için gayrimüslim ülkelere gitmelerine engel olunmaz. Ancak satmak üzere silah ve savaş atı götürmeleri engellenir... Kendisinden silah üretilen demir de böyledir.” demiştir.⁴¹

Müslümanlarla savaş halindeki gayrimüslimlere silah satılmasının yasak olduğuna dair direkt olarak Kur’ân-ı Kerîm’de bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak Mâide suresindeki günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayı yasaklayan ayet⁴² Müslümanlara karşı kullanılacak silahları

³⁶ Buhârî, “Mezâlim”, 4; “İkrâh”, 7; Müslim, “Birr” 58; Tirmizî, “Hudûd”, 3; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 38.

³⁷ Âl-i İmrân, 3/118.

³⁸ Bk. Tirmizî, “Buyû”, 73; Ebû Dâvûd, “Buyû”, 51; İbn Mâce, “Ticârât”, 27.

³⁹ Mümtahine, 60/8.

⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/185, 199; Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi’*, 2/35, 38-39; Mevslî, *el-İhtiyâr*, 1/115-116; Zeyla’î, *Tebyînü’l-Hakâik*, 1/285.

⁴¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/89.

⁴² Mâide, 5/2.

düşmana satarak onlara yardım etmenin caiz olmadığını göstermektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.), fitne zamanında silah satışı yasakladığı rivayet edilmektedir.⁴³ Bu hadis direkt olarak gayrimüslimlere silah satışı ile ilgili olmamakla birlikte; fitne zamanında Müslüman'a silah satışı caiz olmayınca, düşmana satışının da caiz olmadığını göstermektedir. Nitekim Hanefî bilginler, bu hadisten hareketle, Hz. Peygamber'in düşmana silah satışı yasakladığını söylemektedirler.⁴⁴ Bunların yanında sedd-i zerî'a gereği İslâm'a ve İslâm ülkesine düşmanlık eden kişilere silah satışı caiz olmaz. Fıkıh usulünde, harama ve mefsemete vesile olan şeylerin yasak olması/engellenmesi sedd-i zerî'a olarak isimlendirilir ve bu isimle olmasa da İslâm bilginlerinin çoğunluğu tarafından delil olarak kullanılmaktadır.⁴⁵ Düşmana silah satmak, onların kuvvetlenmesine ve Müslümanlara karşı kullanmalarına vesile olacağı için bu satışın caiz olmadığı kabul edilmiştir.⁴⁶

Bütün bu delillere dayanan fakihler, düşmana silah satılmayacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Hanefî fıkıh kitaplarında, ateşkes antlaşması imzalanırsa da, imzalanmasa da, İslâm ülkesiyle savaş halinde olan ülkeye silah, savaş atı ve diğer teçizatı ile silahın hammaddesi olan demirin satışının caiz olmadığı belirtilmektedir.⁴⁷ Maliki bilginler de, İslâm ülkesiyle soğuk veya sıcak harp halinde olan gayrimüslimlere silah, at, binek gibi savaş aletleri ile silah yapımında kullanılan demir, bakır gibi madenlerin satılmayacağını; satılması durumunda, satın alan kişiden alınarak onun adına başkasına satılıp parasının kendisine verileceğini söylemişlerdir.⁴⁸ Şâfiîlere göre de gayrimüslimlere silah satışı caiz değildir. Ancak onlar, silah yapımında kullanılan demir, bakır gibi şeylerin satışının mümkün olduğu kanaatinde dirler.⁴⁹ Hanbelî

⁴³ Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdilhalik Bezzâr, *el-Bahru'z-Zehhâr (Müsnedü'l-Bezzâr)* (Medine: Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hükm, 1988); Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr* (Kahire: Mektebetü İbni Teymiyye, ts.), 18/136; Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 5/535; Nureddin Ali b. Ebî Bekir Heysemî, *Buğyetü'r-Râid fi Tahkiki Mecma'i'z-Zevâid ve Menba'i'l-Fevâid* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994), 4/155, 195; 7/568.

⁴⁴ Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî* (Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010), 8/560; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/122; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf Zeyla'î, *Nasbu'r-Râye li-Ehâdîsi'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1973), 3/391; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdülvâhid es-Sivâsi İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr ale'l-Hidâyeti Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 5/446; Sadruddin Ali b. Ali İbn Ebî'l-İz el-Hanefî, *et-Tenbih alâ Müşkilâti'l-Hidâye* (Suudi Arabistan: Mektebetü'r-Rüşd Nâşirün, 2003), 4/228.

⁴⁵ Muhammed Ebû Zehra, *Usûlü'l-Fıkh* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts.), 287-288; Abdülkerim Zeydân, *el-Veciz fi Usûli'l-Fıkh* (Müessesetü'l-Kurtuba, ts.), 245; Muhammed Süleymân Abdullah Aşkar, *el-Vâdih fi Usûli'l-Fıkh li'l-Mübtediîn ma'a Es'iletin li'l-Münâkaşati ve Temrinât* (Kahire: Dâru's-Selâm, 2004), 159.

⁴⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/89; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/122; Abdülganî el-Ganîmî Meydânî, *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 4/123; Şemsüddîn Muhammed b. Müflih Makdisî, *Kitâbu'l-Furû'* (Beyrut: Dâru'l-Müeyyed, 2003), 6/170; Hâlid Rabbât - Seyyid İzzet 'İd, *el-Câmi' li-Ulûmi'l-İmâmi Ahmed* (Feyyûm: Dâru'l-Felâh li'l-Bahsi'l-İlmiyyi ve Tahkiki't-Turâs, 2009), 9/85.

⁴⁷ Ebu'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Cafer Kudûrî, *Muhtasaru'l-Kudûrî fi'l-Fıkhî'l-Hanefî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 232; Serahsî, *el-Mebsût*, 10/89; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/122; Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik*, 3/296; Meydânî, *el-Lübâb*, 4/123; Ebu Bekir b. Ali b. Muhammed Ebu Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire alâ Muhtasari'l-Kudûrî* (Pakistan: Mektebetü'l-Hakkâniyye, ts.), 2/362.

⁴⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 3/294; Ebu Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilberr b. Âsım en-Nemrî el-Kurtubî İbn Abdilberr, *el-Kâfi fi Fıkhî Ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 218; Ebu Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebî'l-Kâsım Abderî, *et-Tâc ve'l-İklîl li-Muhtasari Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398), 4/254; Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahman et-Tarablîsî el-Mağribî Hattâb er-Ruaynî, *Mevâhibü'l-Celîl li-Şerhi Muhtasari Halîl* (yy.: Dâru Âlemi'l-Kütüb, ty.), 6/49.

⁴⁹ Ebu Zekerriyya Muhyiddin Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn* (Cidde: Dâru'l-Minhâc li'Neşri ve't-Tevzî', 2005), 210; Kemâlüddîn Ebu'l-Bekâ Muhammed b. Mûsâ b. İsâ Demîrî, *en-Necmü'l-Vehhâc fi Şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2004), 4/25-26; Şemsüddîn Muhammed b. el-Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997), 2/13-15; Şihâbuddîn Ahmed

fikhında da, silah ve benzeri zırh, savaş atı gibi savaş gereçlerinin fitne zamanında veya düşmana ya da eşkiyaya satışının yapılamayacağı kabul edilmiştir.⁵⁰

Bu itibarla İslâm'a ve Müslümanlara düşmanca duygular besleyen veya İslâm ülkesine saldıran, onlara savaş açanlara, silah, mühimmat, yedek parça ve silah yapımında kullanılan hammaddelerin satışının caiz olmadığı söylenebilir.

Silah dışındaki gıda maddeleri, giysi, petrol gibi temel ihtiyaçların satışı konusunda ise, haksız olarak İslâm ülkesine savaş açan, Müslümanlara baskı ve zulüm uygulayan gayrimüslimlere, onları bu hareketlerinden vazgeçirmek ve barışa zorlamak amacıyla satılmaması gerektiği söylenebilir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), Benî Nadîr'i teslimine zorlamak amacıyla hurma ağaçlarını kesmiştir.⁵¹ Mâlikî bilginler de, buna uygun olarak düşmanı güçlendirecek her şeyin satışının caiz olmadığını; fiili savaş halinde ise yiyeceğin dahi satılmayacağını söylemişlerdir.⁵²

2.2. Müslümanlara Baskı ve Zulüm Uygulayan Ülkelerden İthalat Yapmak

Kural olarak gayrimüslim ülkelerden ithalat caiz olmakla birlikte, İslâm ülkesine saldıran, Müslümanlara baskı ve zulüm uygulayan gayrimüslimlerle ticaret yapmanın, onların mallarının alınmasının caiz olmadığı söylenebilir. Çünkü Mâide suresindeki kötülük ve düşmanlıkta yardımlaşma yasağı⁵³, onlarla ticareti de kapsar. Zira onlarla ticaret yapmak, onların mallarını almak, ekonomik olarak zalimleri kuvvetlendirecektir. Bu ise Müslümanlara baskı ve zulüm uygulayan düşmanı desteklemek anlamına gelir.

Kur'ân-ı Kerîm'de zalimleri desteklemek, hatta onlara meyletmek bile yasaklanmıştır. Hûd suresinde, "*Sakın zalimlere meyletmeyin! Yoksa Cehennem'in ateşi size de dokunur...*" buyrulmaktadır.⁵⁴ Bu çerçeveden olarak Müslümanlara zulmeden ülke veya toplulukların mallarını almak da yasaktır. Onların mallarının daha kaliteli veya daha ucuz olduğunu söyleyerek onlara meyletmek, zalimleri kuvvetlendirecek, zulümlerine devam etmede onları cesaretlendirecektir.

Hatta zalimleri desteklemenin ve onlara meyletmenin de ötesinde, onlarla oturmak bile yasaklanmıştır.⁵⁵ Çünkü mümin, bir münker gördüğünde onu eliyle, diliyle veya en azından gönlünden değiştirmekle yükümlüdür.⁵⁶ Müminin böyle bir tavır koymayıp onlarla birlikte olması, onların işlediği kötülüğe rıza göstermek, dolayısıyla onların günahına ortak olmaktır. Nitekim Hz. Peygamber bir defasında şöyle anlatır: "*İsrailoğulları'nın yaptıkları ilk kusur şöyledir: Bir kişi, kötülük işleyen biriyle karşılaştığında ona, 'Allah'tan kork, bunu yapmayı bırak!*

b. Ahmed b. Selâme Kalyûbî, *Hâşiyetü'l-Kalyûbî (Hâşiyetân alâ Şerhi Minhâcî't-Tâlibîn)* (Mısır: Şeriketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhu, 1956), 2/156.

⁵⁰ Ebu'l-Berekât Mecdüddîn Abdüsselâm b. Abdillâh b. el-Hızır b. Muhammed el-Harrânî İbn Teymiyye, *el-Muharrer fî'l-Fikhi alâ Mezhebi'l-İmâmi Ahmed b. Hanbel* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1984), 1/311; Makdisî, *Kitâbu'l-Furû'*, 6/170; Abdurrahman b. Abdullâh Ba'li, *Keşfu'l-Muhadderât ve'r-Riyâdu'l-Müzahirât li-Şerhi Ahsari'l-Muhtasarât* (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2002), 1/370; Rabbât - 'Îd, *el-Câmi'*, 9/85.

⁵¹ Buhârî, "Tefsîr", 362; Ahmed, Müsned, 8/129; 9/138, 369, 414.

⁵² Sahnûn, *el-Müdevvene*, 3/294; İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 218; Hattâb er-Ruaynî, *Mevâhibü'l-Celîl li-Şerhi Muhtasari Halil*, 8/39; Muhammed b. Muhammed Sâlim el-Meclisî Şenkîfî, *Levâmi'u'd-Dürer fî Hetki Estâri'l-Muhtasar* (Moritanya: Dâru'r-Rıdvân, 2015), 8/39.

⁵³ Mâide, 5/2.

⁵⁴ Hûd, 11/113.

⁵⁵ En'âm, 6/68.

⁵⁶ Müslim, "İmân", 78; Tirmizî, "Fiten", 11; Ebû Dâvûd, "Salât", 248.

Çünkü o helal değildir.' derdi. Fakat ertesi gün tekrar karşılaştığında, onunla oturur, yer ve içerdi. Böyle yapınca Allah, onların kalplerini birbirine denk kıldı." Bunu anlattıktan sonra Rasûlullâh, Mâide suresinin 78-81. ayetlerini okudu ve bize "Dikkat edin! Allah'a yemin olsun ki, siz ya iyiliği emreder, kötülüğü yasaklarsınız, zalimin elinden tutarak onu doğruya çevirip hak üzere tutarsınız ya da Allah, sizin de kalplerinizi birbirine denk kılar." buyurur.⁵⁷ Kur'ân-ı Kerîm'de de, bir münkeri işleyenle birlikte olan kişinin onu işleyen kimsenin günahına ortak olacağına işaretler, Kur'ân'la alay edenlerle oturanın onlar gibi olduğu bildirilmiştir.⁵⁸ Bütün bunlardan hareketle İslâm bilginleri, küfre rızanın küfür olduğunu söylemişlerdir.⁵⁹

Dolayısıyla zulme rıza da zulümdür. Zalime karşı müslümanca bir tavır ortaya koymayıp onların mallarına meyletmek de onlara meyletmek, dolayısıyla onları desteklemek olduğu için zulme rıza olarak değerlendirilebilir. Buna göre Müslümanlara zulmeden ülke ve topluluklara karşı müslümanca tavır ortaya koyarak, onları yaptıkları zulümden vazgeçirmeye zorlamak için, o ülkelerden ithalat yasağı getirilmeli, bireysel olarak da onların malları alınmamalıdır.

2.3. İnsani Yardım

Zulme uğrayan Müslümanlara karşı görevlerimizden biri de onlara yardım eli uzatmaktır.⁶⁰ Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok yerinde, fakirlere, düşkünlere, yetimlere, yolda kalmışlara yardım etmek teşvik edilmiş; hatta emredilmiştir.⁶¹ Allah yolunda harcamak, Kur'ân'da iyi bir mümin olmanın şartı olarak gösterilmektedir: "Sevdiğiniz mallardan Allah yolunda harcamadıkça, asla iyi bir kul olamazsınız. Allah, harcadığınız her şeyi hakkıyla bilir."⁶² Diğer taraftan Allah'ın rahmetini, yardımını ve rızasını isteyen kişinin, ihtiyaç sahiplerine yardım elini uzatması gerekir.⁶³ Hz. Peygamber (s.a.s.) de, sadaka vermenin her Müslüman'ın sürekli yerine getirmesi gereken görevi olduğunu belirtmiştir.⁶⁴ Bunun bir görev olduğuna işaret eden ayet-i kerimede de, "Müminlerin mallarında isteyen ve iffetinden dolayı istemediği için mahrum olanların hakkı vardır." buyrulmaktadır.⁶⁵

Yardıma muhtaç olan kişi veya kişiler zaruret halinde ise, onlara el uzatmak bir yükümlülük haline gelmektedir. Bunların ihtiyacını giderecek miktarın ödenmesi imkânı olan müminlerin üzerine farzdır. Eğer muhtaç olan kişiler aç veya susuz kalacak olurlarsa, imkânı olan

⁵⁷ Ebû Dâvûd, "Melâhim", 17; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 10/93.

⁵⁸ Nisâ, 4/140.

⁵⁹ Şihâbüddîn es-Seyyi Mahmûd Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîmi ve's-Seb'i'l-Mesânî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.), 11/174, 19/77; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr Kurtubî, *el-Câmi'u li-Ahkâmî'l-Kur'ân ve'l-Mübeyyinü li-mâ Tedammenehü mine's-Sünneti ve Âyi'l-Furkân* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 7/185; Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik (fî Furû'i'l-Hanefiyye)* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 5/194; Muhammed Emin İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhi Tenvîri'l-Ebsâr* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 6/330, 336; Ahmed b. Guneym b. Sâlim b. Mühennâ el-Ezherî Nefrâvî, *el-Fevâkihü'd-Devânî alâ Risâleti'bni Ebî Zeyd el-Kayravânî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 1/93; Ali es-Saîd Adevî, *Hâşiyetü'l-Adevî alâ Şerhi Kifâyeti't-Tâlibi'r-Rabbânî* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412), 1/83; Ebu Zekeriyya Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Ravdatu't-Talibîn* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 7/285; Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtâc*, 8/179; Demîrî, *en-Necmü'l-Vehhâc*, 9/80.

⁶⁰ Mâide, 5/2.

⁶¹ Bakara, 2/261-265, 267, 270-271, 273-274; İsrâ, 17/26; Kasas, 28/77-78; Rûm, 30/38; Münâfikûn, 63/10; Müddessir, 74/44; İnsan, 76/8; Beled, 90/12-16.

⁶² Âl-i İmrân, 3/92.

⁶³ Nûr, 24/22; Müslim, "Zikir", 38; "Birr", 19; Tirmizî, "Hudûd", 3; Ebû Dâvûd, "Edeb", 68.

⁶⁴ Buhârî, "Zekât", 30; "Edeb", 33; "Sulh", 11; "Cihâd", 71; Müslim, "Salatu'l-Müsâfirin", 84; "Zekât", 55, 56; Tirmizî, "Zekât", 35.

⁶⁵ Zâriyât 51/19.

kişilerin hepsi bundan sorumlu olacaktır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), “*komşusu yanında aç olduğunu halde tok olarak geceleyen kişi, mümin değildir.*” buyurmuştur.⁶⁶ Bundan hareketle İslâm bilginleri, tehlikede olan kişiyi kurtarmanın, aç doyurmanın, yangını söndürmenin... farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir. Bu görev bazı müminler tarafından yerine getirildiğinde diğerlerinden düşer; fakat bu yükümlülük yerine getirilmezse, imkânı olan bütün Müslümanlar sorumlu olurlar.⁶⁷

Buna göre zalimlerin zulmü altında, yiyecek, içecek, barınma gibi temel ihtiyaçlarından mahrum mazlumların iâşe ve ibatelerini karşılamak üzere yardım elini uzatmak; hasta ve yaralıların tedavisini yaptırmak, ilaç ve tıbbî malzeme yardımında bulunmak bütün Müslümanların vazifesidir. Bunun yanında zalimlerin elinden kurtulup İslâm ülkesine sığınan mazumlara yurt ve yuvalarını açıp onları geri çevirmemek de Müslümanların yükümlülüklerindedir. Nitekim Allah Teâlâ, Mekke’li müşriklerin elinden kurtulup Medine’ye sığınan mümin kadınların geri çevrilmemesini emretmektedir.⁶⁸ Haşır suresinde de muhacirleri yurtlarını açan ve onlara yardım elini uzatan Medineli Müslümanlar övülmektedir: “*Muhacirlerden önce Medine’yi yurt edinen müminler, oraya hicret edenleri severler. Muhacirlere verilenlerden dolayı da içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendilerinin ihtiyacı olsa da onları kendilerine tercih ederler. İşte böyle nefislerinin cimriliğinden sakınanlar, kurtuluşa ererler.*”⁶⁹

3. Askeri Yükümlülükler

Zulüm ve baskı altındaki İslâm ülkesine yardım etmek, gerekirse onlar uğrunda savaşmak diğer İslâm ülkelerinin görevidir. Aslında İslâm’a göre uluslar arası ilişkilerde asıl olan barıştır. İslâm’ın tebliğ anlayışı ve Kur’ân-ı Kerîm’deki savaş, barış ve antlaşmalarla ilgili ayetler birlikte değerlendirildiğinde, barışın asıl olduğu; ancak sebeplere dayalı olarak savaşın meşru kılındığı görülür. Çünkü tebliğin etkili olması, ancak iyilik ve güzellikle dinin tanıtılması ve yumuşaklıkla anlatılmasıyla mümkündür. Allah Teâlâ, Mûsâ ve Hârûn’u (a.s.) Firavun’a gönderirken, öğüt alıp Allah’a karşı gelmekten sakınması için ona yumuşak bir üslupla konuşmasını emretmiştir⁷⁰. Aynı şekilde Yüce Allah, Hz. Peygamber’in (s.a.s) tebliğinin etkinliğini insanlara yumuşak davranmasına bağlamış⁷¹ ve bundan sonra da insanları güzellikle dine davet etmesini

⁶⁶ Ebu Abdillâh el-Hâkim Nisâbüri, *el-Müstedrek ala’s-Sahihayn* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, ty.), 2/12; Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Absî el-Kûfî İbn Ebî Şeybe, *el-Musannefli’l-bni Ebî Şeybe* (Beyrut: Dâru’l-Kurtuba, 2006), 15/600; Bezzâr, *Müsnedü’l-Bezzâr*, 14/26; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, 1/259; Heysemî, *Mecma’u’z-Zevâid*, 8/305.

⁶⁷ Muzafferüddîn Ahmed b. Ali b. Sa’leb İbnü’s-Sâ’âtî, *Mecma’u’l-Bahreyn ve Mülteka’n-Neyyireyn fi’l-Fıkhî’l-Hanefî* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2005), 21; Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs Karâfi, *ez-Zehira* (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1994), 1/83, 9/131; Muhammed b. Ahmed el-Mâlikî Meyyâre, *ed-Dürrü’s-Semîn ve’l-Mevridü’l-Mu’in Şerhu’l-Mürşidi’l-Mu’in ‘ale’d-Darûri min Ulûmi’d-Dîn* (Kahire: Dâru’l-Hadîs, 2008), 1/85-86; Maverdî, *el-Hâvî*, 1/86-87; Muvaffakuddîn Abdullah b. Kudâme el-Makdisî Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Kâfi fi Fıkhî’l-İmâmî Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994), 2/203; Mansûr b. Yûnus b. İdrîs Buhûtî, *Keşşâfu’l-Kinâ’an Metni’l-İknâ’* (Beyrut: Âlemü’l-Kütüb, 1997), 3/435; Şihâbüddîn Ebû’l-Abbâs Ahmed b. İdrîs el-Misrî el-Mâlikî Karâfi, *Envâru’l-Burûk fi Envâi’l-Furûk* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle li’t-Tabâati ve’n-Neşri ve’t-Tevzî’, 2003), 1/277, 2/358-359, 4/64-65.

⁶⁸ Mümtehine, 60/10.

⁶⁹ Haşır, 59/9.

⁷⁰ Tâhâ 20/44.

⁷¹ Âl-i İmrân 3/159.

emretmiştir.⁷² Buna göre İslâm'ın tanıtım ve tebliğ yolu savaş değildir. İslâm'a göre savaş, ancak zaruret halinde başvurulabilecek bir çaredir ve zaruret sınırlarını aşamaz.⁷³

Kur'ân-ı Kerîm'e göre savaşın gerekçeleri; a) karşı tarafın İslâm ülkesine saldırması,⁷⁴ b) temel hak ve özgürlükler konusunda insanlara baskı ve zulüm yapılması,⁷⁵ c) antlaşmanın bozulması⁷⁶ ve d) uluslar arası barış ortamını tehdit eden saldırı ve tecavüzler⁷⁷ olarak sayılabilir.⁷⁸ Dolayısıyla genelde insanlara, özelde Müslümanlara can, mal ve inanç hürriyeti tanınmayıp onlara baskı ve zulüm yapılması savaş gerekçesidir. Nitekim Nisâ suresinde, “*Size ne oluyor da, baskı altında ezildikleri için ‘Rabbimiz! Halkı zalim olan şu memlekette bizi kurtar, katından bize bir dost ve kurtarıcı gönder!’ diye feryat eden erkek, kadın ve çocukları kurtarmak için Allah yolunda savaşıyorunuz?’*”;⁷⁹ Enfal suresinde de “*İman edip de hicret etmeyenlerle aranızda, hicret edinceye kadar onlar üzerinde bir yetki ve sorumluluğunuz yoktur. Buna rağmen onlar, din hürriyeti konusunda sizden yardım isterlerse, onlara yardım edin! Fakat sizinle karşı taraf arasında bir antlaşma varsa, yardım etmeyebilirsiniz. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görür.*”⁸⁰ buyrulmaktadır. Ayrıca Bakara suresinde “*Zulüm ve baskı sona erinceye ve din Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse onlara dokunmayın, çünkü sadece zulüm ve baskı yapanlar düşmanınızdır.*” denilmektedir.⁸¹ Bunlara ek olarak, iki mümin gruptan birinin diğerine haksız olarak saldırması Kur'ân'da savaş gerekçesi olarak gösterilmektedir.⁸² Bir Müslüman grubun diğerine saldırısı savaş gerekçesi olarak kabul edilince, gayrimüslim bir ülkenin Müslüman ülkeye saldırması kıyas-ı evla ile savaş gerekçesi olur.

Sonuç

Çok eski devirlerden beri, inançları ve farklılıkları sebebiyle azınlıkların baskı ve zulme uğradıkları görülmektedir. Demokrasi ve insan hakları konusunda ileri seviyelere ulaştığının iddia edildiği günümüzde de insanlar, inanç ve farklılıkları sebebiyle öldürülmekte, baskı ve zulme maruz kalmaktadırlar. Zulme uğrayan toplumlardan biri de Gazze'de yaşayan Filistinli Müslümanlardır. 14 Mayıs 1948 tarihinde İngiliz Yüksek Komiseri ve personelinin ülkeden ayrılması üzerine Filistin'deki Yahudiler tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan ederek Filistinlilerin topraklarını işgale başlamışlardır. Bu işgalde Filistin halkının yarısından çoğu İsrail askerlerince yurtlarından çıkarılmış, binlerce Filistinli öldürülmüştür. Bu işgal ve zulüm sistemli olarak günümüze kadar devam etmiştir.

⁷² Nahl 16/125.

⁷³ Abdülvehhab Hallâf, *es-Siyâsetü's-Şer'iyetü ev Nizâmu'd-Devleti'l-İslâmiyyeti* (Kahire: el-Matbaatu's-Selefiyye, 1350), 90; Ahmet Özel, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı Dârulislâm Dârulharb* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), 51. Not: Savaşın gerekçesi konusunda İslâm bilginleri farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Konumuz devletlerarası hukukta savaşın gerekçelerinin tartışılması olmadığı için makalede tartışmalara yer verilmemiştir. Konuyla ilgili daha geniş bilgi için yukarıdaki eserler ile Ahmet Yaman'ın *İslam Devletler Hukuku Uluslararası İlişkiler* (Fecr Yayınları) ve *İslâm Devletler Hukukunda Savaş* (Beyan Yayınları) adlı eserlerine bakılabilir.

⁷⁴ Bakara, 2/190; Hacc, 22/39.

⁷⁵ Nisâ 4/75; Enfâl, 8/72; Bakara, 2/193.

⁷⁶ Tevbe 9/11-12.

⁷⁷ Hucurât 49/9.

⁷⁸ Özel, *Dârulislâm Dârulharb*, 46-51; Ahmet Yaman - Halit Çalış, *İslam Hukuku* (Ankara: Bilay, 2018), 171.

⁷⁹ Nisâ 4/75.

⁸⁰ Enfal 8/72.

⁸¹ Bakara 2/193.

⁸² Hucurât 49/9.

İsrail'in, cinayet, zulüm ve işkenceleri 07 Ekim 2023 tarihinde yeni bir boyuta evrilmiş, bir insanlık suçu olan soykırıma dönüşmüştür. İsrail, bütün dünyanın gözü önünde artarak bu suçu işlemeye devam etmektedir; Anadolu Ajansının açıklamalarına göre; 07.10.2024 tarihi itibarıyla, yaklaşık 17.000'i çocuk ve 11.378'i kadın olmak üzere 41.909 kişiyi katletmiş; 97.303 kişiyi yaralamıştır. Müslümanların/İslâm ülkelerinin huzurunda cereyan eden bu cinayet, işkence ve zulmün sonlandırılması için bütün Müslümanlara düşen stratejik, ekonomik ve askeri yükümlülükler bulunmaktadır.

Öncelikle Müslümanların hepsinin, hadiste ifade edildiği üzere, bir binanın tuğlaları gibi kenetlenerek Filistinli kardeşlerinin yanında yer almaları, onları yarımsız ve yalnız bırakmamaları gerekir: İslâm ülkeleri devlet bazında, her türlü diplomasiyi kullanarak, Filistinlilere uygulanan işgal, baskı ve zulmün sonlandırması için İsrail'e karşı uluslar arası camiada kamuoyu oluşturmalıdırlar. Bunun yanında Filistin'in geleceğini güvence altına almak amacıyla Filistin'in devletler camiasında bir devlet olarak tanınması için gerekli diplomatik adımlar atılmalıdır. Ayrıca Güney Afrika Cumhuriyeti tarafından Lahey Uluslararası Adalet Divanı'nda İsrail aleyhine açılan soykırım davasına müdahil olunmalı; gerekli bilgi ve belge paylaşımında bulunulmalıdırlar. Müslüman halklar olarak da, sivil gösteri, yürüyüş ve protestolarla bu çalışmalara destek verilmelidir.

İslâm ülkelerinin Filistin için stratejik olarak yapması gereken eylemlerden biri de, İsrail ile diplomatik ve stratejik ilişkilerin kesilmesi, Filistinliler aleyhine kullanılacak bilgi paylaşımında bulunulmaması gerekir. Bunun yanında İsrail'i destekleyen ülkelerle stratejik ilişki/ortaklıkların da gözden geçirilerek Filistinliler aleyhine olabilecek eylemlerde işbirliği yapılmaması, Müslümanların aleyhine olabilecek gizli bilgilerin onlarla paylaşılmaması gerekir.

İslâm'a ve Müslümanlara düşmanca duygular besleyen ve/veya İslâm ülkesine saldıran ülke ve gruplara, silah, mühimmat, yedek parça ve silah yapımında kullanılan hammaddelerin satışının caiz olmadığı yukarıda açıklanmıştı. İsrail ve onu destekleyen ABD, İngiltere gibi ülkeler ekonomik olarak kalkınmış, yüksek teknolojiye sahip ülkeler olduğu için, İslâm ülkelerinden silah ithal etmeye ihtiyaçları belki olmayabilir. Ancak hammadde, petrol gibi stratejik ürünlerin satışına getirilecek kısıtlamalar, yaptıklarından vazgeçirmek için bir baskı aracı olarak kullanılabilir. Bunun yanında adı geçen ülkelere ithalat yasağı veya en azından ithal edilen ürünlere yüksek vergi uygulanması; bireysel olarak da bu ülke mallarının alınmaması yerine getirilmesi gereken yükümlülükler arasında sayılabilir. Ayrıca İsrail'in zulmü altında, yiyecek, içecek, barınma gibi temel ihtiyaçlarından mahrum Filistinlilerin iâşe ve ibatelerini karşılamak üzere yardım elini uzatmak; hasta ve yaralıların tedavisini yaptırmak, ilaç ve tıbbî malzeme yardımıyla bulunmak bütün Müslümanların vazifesidir. Bunun yanında yurtlarından çıkıp/çıkılarak başka bir İslâm ülkesine sığınmak zorunda kalan Filistinlilere sınır kapılarını açarak onları barındırmak, onlara güvenli bir yuva sunmak da Müslümanların yükümlülüklerindedir.

Diplomatik ve ekonomik tedbirlerin bir sonuç vermemesi durumunda, gerekirse askeri müdahale de söz konusu olabilecektir. İslâm bilginlerinin çoğunluğuna göre Müslümanlara saldırılması, onlara can, mal ve inanç hürriyeti tanınmayıp baskı ve zulüm uygulanması; barış ortamını tehdit eden saldırı ve tecavüzler savaş gerekçesidir. Buna göre, İsrail'in Gazze, Lübnan, Suriye gibi İslâm ülkelerine saldırması, Gazze'de Müslümanlara yaşama hakkı tanımaması, baskı ve zulüm uygulaması bir savaş gerekçesidir. Buna göre, diplomatik ve ekonomik tedbirlerin etkili

olmaması ve İsrail'in bu insanlık suçunu işlemeye devam etmesi askeri müdahaleyi meşru hale getirecektir. Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından bu müdahalenin yapılması için gerekli girişimlerde bulunulması gerekir. Bunun mümkün olmaması durumunda ise İslâm İşbirliği Teşkilatına üye ülkelerce böyle bir müdahalenin planlanması uygun olacaktır.

Kaynakça/Bibliography

- Abderî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım. *et-Tâc ve'l-İklîl li-Muhtasari Halîl*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398.
- Adevî, Ali es-Saîd. *Hâşiyetü'l-Adevî alâ Şerhi Kifâyeti't-Tâlibi'r-Rabbânî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412.
- Ahmed, İbn Hanbel. *Müsnedü'l-İmâmi Ahmed b. Hanbel*. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Âlûsî, Şihâbuddîn es-Seyyi Mahmûd. *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîmi ve's-Seb'i'l-Mesânî*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, t.y.
- Arı, Yılmaz. “Bir İnsanlık Suçu ve Soykırım Trajedisi: İsrail'in Filistinlilere Uyguladığı Devlet Terörü Nedeniyle Yargılanması Gerektiğine Dair Bir Değerlendirme”. *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 5 (Aralık 2023), 22-44. <https://doi.org/10.61216/darulhadisdergisi.1392165>
- Arı, Yılmaz. “Gölgede Kalan Yıkım: İsrail'in Devlet Destekli Terörü ve Soykırım Trajedisi Tarihi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (Eylül 2024), 639-665. <https://doi.org/10.51702/esoguihd.1491769>
- Aşkar, Muhammed Süleymân Abdullah. *el-Vâdih fî Usûli'l-Fıkh li'l-Mübtediîn ma'a Es'iletin li'l-Münakaşati ve Temrînât*. 1 Cilt. Kahire: Dâru's-Selâm, 2. Baskı., 2004.
- Bag, Mustafa. “Uyurlara ‘Çin işkencesi’: Doğu Türkistan’da neler oluyor?” euro news, 08 Temmuz 2020. <https://tr.euronews.com/2020/07/08/uyurlara-cin-iskencesi-dogu-turkistan-da-neler-oluyor>
- Ba'lı, Abdurrahman b. Abdullah. *Keşfu'l-Muhadderât ve'r-Riyâdu'l-Müzhirât li-Şerhi Ahsari'l-Muhtasarât*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Baskı., 2002.
- Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Baskı., 2003.
- Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdilhalik. *el-Bahru'z-Zehhâr (Müsnedü'l-Bezzâr)*. 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hükm, 1. Baskı., 1988.
- Biogradlija, Lejla - Nurduhan, Ahmet. “Bosna Hersek'in 27 yıldır kanayan yarası Srebrenitsa soykırımı”. Anadolu Ajansı, 10 Temmuz 2022. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bosna-hersekin-27-yildir-kanayan-yarasi-srebrenitsa-soykirimi/2634171>
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. İdrîs. *Keşşâfu'l-Kınâ'an Metni'l-İknâ'*. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1. Baskı., 1997.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî. *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. 8 Cilt. Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Baskı., 2010.
- Demîrî, Kemâlüddîn Ebu'l-Bekâ Muhammed b. Mûsâ b. İsâ. *en-Necmü'l-Vehhâc fî Şerhi'l-Minhâc*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 1. Baskı., 2004.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm İbn Muğîre el-Cu'fî el-Buhârî. *el-Câmi'u'l-Müsnedü's-Sahihu'l-Muhtasaru min Umûri Rasûlillâhi (s.a.s) ve Sünenihi ve Eyyâmihî*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1. Baskı., ts.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünenü İbni Mâce*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

- Ebu Bekir el-Haddâd, Ebu Bekir b. Ali b. Muhammed. *el-Cevheretü'n-Neyyire alâ Muhtasari'l-Kudûrî*. 2 Cilt. Pakistan: Mektebetü'l-Hakkâniyye, ts.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2. Baskı., 1424.
- Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevra et-Tirmizî es-Sülemî. *el-Câmi'u's-Sahîh (Sünenü't-Tirmizî)*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Ebû Zehra, Muhammed. *Usûlü'l-Fıkh*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts.
- Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî. *Sahîhu Müslim*. 1 Cilt. Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 1998.
- Ekip. "İsrail, soykırım savaşının 1. yılında Gazze Şeridi'ne saldırılarını sürdürdü". Anadolu Ajansı, 07 Ekim 2024. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-soykirim-savasinin-1-yilinda-gazze-seridine-saldirilarini-surdurdu/3353557#:~:text=%C4%B0srail%2C%207%20Ekim'deki%20sald%C4%B1r%C4%B1larda,97%20bin%20303%20ki%C5%9Fi%20yaraland%C4%B1>.
- euro news. "Srebrenitsa Soykırımı: Sürece nasıl gelindi, neler yaşandı?" euro news, 10 Temmuz 2021. <https://tr.euronews.com/2021/07/10/srebrenitsa-soykirimi-surece-nasil-gelindi-neler-yasandi>
- Haccâvî, Ebu'n-Nücâ Şerefüddîn Mûsâ el-Makdisî. *el-İknâ' fî Fıkhî'l-İmâmi Ahmed b. Hanbel*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Hallâf, Abdülvehhab. *es-Siyâsetü's-Şer'iyyetü ev Nizâmu'd-Devleti'l-İslâmiyyeti*. Kahire: el-Matbaatu's-Selefiyye, 1350.
- Hattâb er-Ruaynî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahman et-Tarablîsî el-Mağribî. *Mevâhibü'l-Celîl li-Şerhi Muhtasari Halîl*. 8 Cilt. yy.: Dâru Âlemi'l-Kütüb, ty.
- Heysemî, Nureddîn Ali b. Ebî Bekir. *Buğyetü'r-Râid fî Tahkîki Mecma'i'z-Zevâid ve Menba'i'l-Fevâid*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.
- İbn Abdilberr, Ebu Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilberr b. Âsım en-Nemrî el-Kurtubî. *el-Kâfî fî Fıkhî Ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Baskı., 1992.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Hâşiyetü Reddî'l-Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhi Tenvîri'l-Ebsâr*. 14 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Absî el-Kûfî. *el-Musannef li'bni Ebî Şeybe*. 26 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kurtuba, 1. Baskı., 2006.
- İbn Ebi'l-Îz el-Hanefî, Sadruddîn Ali b. Ali. *et-Tenbîh alâ Müşkilâti'l-Hidâye*. 5 Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetü'r-Rüşd Nâşirûn, 2003.
- İbn Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdülvâhid es-Sivâsî. *Fethu'l-Kadîr ale'l-Hidâyeti Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ty.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed. *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik (fî Furû'i'l-Hanefiyye)*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı., 1997.

- İbn Teymiyye, Ebu'l-Berekât Mecdüddîn Abdüsselâm b. Abdillâh b. el-Hızır b. Muhammed el-Harrânî. *el-Muharrer fi'l-Fıkhî alâ Mezhebi'l-İmâmi Ahmed b. Hanbel*. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 2. Baskı., 1984.
- İbnü's-Sâ'âtî, Muzafferüddîn Ahmed b. Ali b. Sa'leb. *Mecma'u'l-Bahreyn ve Mülteka'n-Neyyireyn fi'l-Fıkhî'l-Hanefî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- İHH. "Arakan'da zulüm devam ediyor". İHH İnsani Yardım Vakfı, 17 Temmuz 2012. <https://ihh.org.tr/haber/arakanda-zulum-devam-ediyor-80>
- Kalyûbî, Şihâbuddîn Ahmed b. Ahmed b. Selâme. *Hâşiyetü'l-Kalyûbî (Hâşiyetân alâ Şerhi Minhâci't-Tâlibîn)*. 4 Cilt. Mısır: Şeriketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhu, 3. Baskı., 1956.
- Karâfî, Şihâbuddîn Ahmed b. İdrîs. *ez-Zehîra*. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Baskı., 1994.
- Karâfî, Şihâbuddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs el-Mısırî el-Mâlikî. *Envâru'l-Burûk fi Envâi'l-Furûk*. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle li't-Tabâati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', 1. Baskı., 2003.
- Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd. *Kitâbu Bedâ'i's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Kudûrî, Ebu'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Cafer. *Muhtasaru'l-Kudûrî fi'l-Fıkhî'l-Hanefî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı., 1997.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi'u li-Ahkâmî'l-Kur'ân ve'l-Mübeyyinü li-mâ Tedammenehû mine's-Sünneti ve Âyi'l-Furkân*. 22+2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı., 2006.
- Makdisî, Şemsüddîn Muhammed b. Müflih. *Kitâbu'l-Furû'*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Müeyyed, 1. Baskı., 2003.
- Maverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b Habîb. *el-Hâvi'l-Kebîr fi Fıkhî Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi'*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı., 1994.
- Merçil, Erdoğan. "Gazneliler". *DİA*. 13/480-484. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.
- Mevsîlî, Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.
- Meydânî, Abdülganî el-Ganîmî. *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- Meyyâre, Muhammed b. Ahmed el-Mâlikî. *ed-Dürrü's-Semîn ve'l-Mevridü'l-Mu'in Şerhu'l-Mürşidi'l-Mu'in 'ale'd-Darûri min Ulûmi'd-Dîn*. 1 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008.
- Mustafa, İbrahim vd. *el-Mu'cemu'l-Vesît*. 1 Cilt. yy., 2004.
- Muvaffakuddîn İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullâh b. Kudâme el-Makdisî. *el-Kâfi fi Fıkhî'l-İmâmi Ahmed b. Hanbel*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı., 1994.
- Nefrâvî, Ahmed b. Guneym b. Sâlim b. Mühennâ el-Ezherî. *el-Fevâkihü'd-Devânî alâ Risâleti'bni Ebî Zeyd el-Kayravânî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı., 1997.
- Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-. *Minhâcu't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn*. 1 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc li'Neşri ve't-Tevzî', 1. Baskı., 2005.
- Nevevî, Ebu Zekeriyya Yahyâ b. Şeref. *Ravdatu't-Talibîn*. 8 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.

- Nisâbü'rî, Ebu Abdillâh el-Hâkim. *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ty.
- Ovalı, Ali Şevket. “Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon: Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal Bir Çerçeveden Bakmak”. *International Journal of Social Inquiry* 12/1 (Haziran 2019), 155-190.
- Özdaşlı, Esme. *Stratejik Ortaklık Kavramı ve Azerbaycan'ın İsrail Politikası*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012. file:///C:/Users/ipaca/Downloads/321862.pdf
- Özdemir, Mehmet. “Endülüs”. *DİA*. 11/211-225. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.
- Özel, Ahmet. *İslam Hukukunda Ülke Kavramı Dâru'lislâm Dâru'lharb*. 1 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- Rabbât, Hâlid - 'İd, Seyyid İzzet. *el-Câmi' li-Ulûmi'l-İmâmi Ahmed*. 22 Cilt. Feyyûm: Dâru'l-Felâh li'l-Bahsi'l-İlmiyyi ve Tahkîki't-Turâs, 1. Baskı., 2009.
- Remlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Hamza b. Şihâbiddîn. *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 3. Baskı., 1992.
- Sahnûn, Sahnûn b. Saîd et-Tenûhî. *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ li'l-İmâmi Mâlik b. Enesi'l-Asbehî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı., 1994.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Kitâbu'l-Mebsût*. 33 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1983.
- Sümer, Faruk. “Selçuklular”. *DİA*. 36/365-371. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.
- Sümer, Gültekin. “Stratejik İşbirliği ve Stratejik Ortaklık Kavramlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış”. *Ege Akademik Bakış Dergisi* 10/1 (Mayıs 2010), 671-698.
- Şenkîti, Muhammed b. Muhammed Sâlim el-Meclisî. *Levâmi'u'd-Dürer fî Hetki Estâri'l-Muhtasar*. 15 Cilt. Moritanya: Dâru'r-Rıdvân, 1. Baskı., 2015.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. el-Hatîb. *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhâc*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, Birinci Baskı., 1997.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-Kebîr*. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbni Teymiyye, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-. *Tefsîru't-Taberî Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. 26 Cilt. Kahire: Hecl li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî'i ve'l-İ'lân, 1. Baskı., 2001.
- Ulucak, Zehra. “Myanmar'da Arakanlı Müslümanların dramı son bulmuyor”. Anadolu Ajansı, 25 Ağustos 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/myanmarda-arakanli-musulmanlarin-drami-son-bulmuyor/1951328>
- Uygur, İparhan. “Doğu Türkistan'da Çin Zulmü”. Turkistanpress. Erişim 04 Ekim 2024. <https://turkistanpress.com/post/dogu-turkistan-da-cin-zulmu/17>
- Yaman, Ahmet - Çalış, Halit. *İslam Hukuku*. Ankara: Bilay, 1. Baskı., 2018.
- Yıldız, Hakkı Dursun. “Abbasiler”. *DİA*. 1/31-48. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988.
- Yılmaz, Samet. “İki Bölge Stratejik Ortaklık: Avrupa Birliği-Latin Amerika Stratejik Ortaklığı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3/2 (Eylül 2022), 83-92.
- Zeydân, Abdülkerîm. *el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh*. Müessesetü'l-Kurtuba, ts.

Zeyla'î, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf. *Nasbu'r-Râye li-Ehâdîsi'l-Hidâye*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2. Baskı., 1973.

Zeyla'î, Fahrüddîn Osman b. Ali. *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*. 6 Cilt. Bolak: el-Matbaatu'l-Kübrâ'l-Emîriyye, 1 Baskı., 1310.